

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2003-04-08

UDK 321.1:1(091) Marsilij Padovanski

MARSILIJ PADOVANSKI – "ZAŠČITNIK MIRU" Marsilijeva nadgradnja grškega demokratičnega modela in njegov prispevek k oblikovanju sodobne politične misli

Tomaž JURCA
SI-1000 Ljubljana, Slomškova 33
e-mail: joze.jurca@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Marsilij Padovanski (1275?-1342) velja še danes za enega najzanimivejših političnih filozofov srednjega veka, saj v mračnih letih sholastike in fevdalizma ponovno odkrije pojem demokracije. Demokratične zamisli, ki jih opisuje v prvi knjigi svojega življenjskega dela Defensor pacis, se sicer zgledujejo po grškem modelu in republikansko urejenih mestih severne Italije, a v politično misel zahodne Evrope vpeljejo novo, sodobnejšo komponento vsem odprtega državljanstva. Demokracija kot jo poznamo danes, je tako do neke mere tudi dolžnik "Zaščitnika", ki pa ga zaradi krivoverske vsebine srednjeveški papeži uvrstijo na seznam prepovedanih knjig, Marsilija pa izobčijo in izženejo iz Italije.

Ključne besede: zakon, zakonodajalec, valentior pars, universitas civium, vlada, politia, comune, gospodstvo

MARSILIO DA PADOVA – "DEFENSOR PACIS" L'apporto di Marsilio all'evoluzione del modello democratico greco e alla formazione del pensiero politico moderno

SINTESI

Marsilio da Padova (1275?-1342) è tuttora considerato uno dei più interessanti filosofi e scrittori politici del Medioevo; negli anni bui della scolastica e del feudalesimo, riscopre, infatti, il concetto di democrazia. Le idee democratiche che descrive nel primo volume della sua opera capitale Defensor pacis si rifanno al modello greco e alle città d'ordine repubblicano dell'Italia settentrionale, ma nel pensiero politico dell'Europa occidentale introduce una nuova e più moderna componente, quella della cittadinanza aperta a tutti. L'odierna democrazia, quindi, deve qualcosa anche al Defensor pacis, che per i suoi contenuti eretici finì tra i libri proibiti dalla Chiesa, mentre Marsilio, condannato come eretico, fu costretto a fuggire dall'Italia.

Parole chiave: legge, legislatore, valentior pars, univesitas civium, governo, politia, comune, signoria

UVOD

Leta 1324, malo po Dantejevi smrti, je Marsilio dei Mainardini ali Marsilij Padovanski, kot je poznan v svetovni literaturi, končal s pisanjem knjige *Zaščitnik miru*. Zaradi spotakljive vsebine dela in papeške obsodbe, se je za nekaj časa moral umakniti iz Italije, a se je že spomladi 1328 kot spremljevalec na pohodu prav tako izobčenega Ludvika Bavarskega zmagoslavno vrnil. Cesar je s kazensko odpravo nad Italijo, pri kateri so mu precej pomagali Viscontiji in Della Scala, hotel ubiti dve muhi na en maht: kronati se za kralja Italije in Svetega cesarstva ter odstaviti sovražnega papeža Janeza XXII. Marsilij je pri tem odigral ključno vlogo, saj je pomagal sestaviti cesarsko listino, ki je med drugim vsebovala tudi obtožnico zoper Janeza, in svetoval pri izvolitvi novega papeža, Petra iz Corvare, ki je bil Ludviku Bavarskemu bolj po godu. Zaradi anžujske nevarnosti, ki je grozila z juga, se je moral Ludvik kmalu obrniti nazaj proti domu. Imel je le še toliko časa, da je v skladu z navado, ki je pri močnejših vladarjih vedno bolj prihajala v modo, spotoma oplenil večja severnoitalijanska mesta. Po njegovem odhodu je moral zbežati tudi novi papež, ki se je zatekel v Piso, misleč da mu bodo tamkajšnji gibelini nudili potrebno zatočišče, a so ga ti po hitrem postopku poslali Janezu v Avignon. Stari papež, ki ga je skrbelo predvsem, kako bi si čimprej povrnil izgubljeno bogastvo in moč, se z njim ni dosti ukvarjal in ga je preprosto zaprl v palačo, kjer je počasi shiral.

Kljub svojemu političnemu neuspehu omenjeni pohod neposredno razkriva nekatere Marsilijeve zamisli in težnje, zapisane v delu *Zaščitnik miru*, ki je v srednjeveško politično misel vneslo nemalo zmede in povzročilo precej skrbi in težav predvsem Cerkveni državi. To je v svoji *Monarhiji* napadel že Dante, ki je kot prvi poudaril, da cesarstvo ni podrejeno Cerkvi in da bi se papeži morali ukvarjati z verskimi, ne pa političnimi zadevami. Z velikim florentinskim pesnikom Marsilija torej ni vezal le čas, ampak tudi podobne politične ideje, predvsem pa močan odpor do cerkvene institucije, ki je z Bonifacijem VIII., Dantejevim smrtnim sovražnikom, začela naglo izgubljati zaupanje vernikov.

V *Monarhiji* je ta kriza že lepo vidna. Dante Cerkev tako rekoč izključi iz političnega življenja, rekoč, da vladar ni podrejen papežu, ampak samo Bogu. Z značilnimi sholastičnimi argumenti najprej okrca zagovornike takrat še splošno priznane Konstantinove darovnice, nato pa po aristotelovsko razloži, da ima človek dvojno naravo, ki se deli na telo in dušo. Telo se navezuje na posvetno življenje in cesarja, za dušo pa skrbita vera in papež, ki sta na ta način omejena na duhovno sfero. "In zato človek potrebuje dvojno vodilo, ki ustreza dvojnemu cilju: to je vzvišenega papeža, glasnika svete resnice, ki popelje človeški rod v večno

življenje in cesarja, ki bi ga v okviru filozofske učenosti usmeril k posvetni sreči" (Dante, 1985, 145).

S tega zornega kota je *Monarhija* nekakšen četrti spev *Komedije* in Dantejevi politični misli, do tedaj povzeti v posameznih alegoričnih epizodah, doda nek smiselni sklep in jo stmi v zaokroženo celoto. Svetovna monarhija je tako odgovor na vse Dantejeve politične probleme in edino zagotovilo za mir in dostojno življenje ljudi. Kot Aristotelov učenec gleda zviška na vse ureditve demokratičnega značaja, ki lahko mesto le pokvarijo, kot se je to zgodilo z njegovimi Firencami:

"Če skupaj deneš kmeta in meščana,
je zlo za mesto, kot po novi jedi
telo črviči, ker še ni uležana" (Dante, 1991, 533).

Ne smemo pozabiti, da je Alighieri predvsem pesnik in idealist, ki praktičnih rešitev ne zna ponuditi in čeprav je na njegovo politično misel precej vplivalo napredno florentinsko meščanstvo, kot mislec in filozof še vedno ostaja zasidran globoko v srednjem veku nekje med Aristotelom in Tomažem. "Rešitev, ki jo ponuja Dante, je popolna kot arhitektov načrt," je zapisal Gilson v *Metamorfozah božje države*, "a tudi prav tako nedoločena kar se tiče sredstev za njeno uresničenje. Kljub temu pa tega ne smemo šteti za njegovo krivdo, saj bi nam brez dvoma odgovoril, da kot filozof, ki si je prizadeval rešiti filozofski problem, ni odgovoren za praktične pogoje, ki so potrebni za uresničenje ponujene rešitve. Cesarstvo mora pač organizirati cesar" (Gilson, 1952, 150).

Monarhija je tako izrazito idealistično delo, ki nadaljuje tradicijo utopij, kjer se kasneje izkažejo avtorji kot so More, Savonarola in Campanella, vseeno pa predstavlja pomemben mejnik v srednjeveškem dojemanju Cerkve. Lahko bi rekli, da je Marsilijevo delo s tega stališča realistična, a nič manj revolucionarna nadgradnja *Monarhije*. Enako kot Dante pred njim, Padovanski obsoja izprijene papeže in jim odreka vsakršno pravico do posvetne oblasti, a slednja ni namenjena imaginarnemu vladarju, ki bi v enotno cesarstvo združil vse človeštvo, ampak je v rokah meščanov. To pa je druga "revolucionarna" točka *Zaščitnika*. Ljudstvo je edini zakonodajalec (*legislator*), in če pustimo ob strani težko razumljiv in tipično marsilijanski pojem *valentior pars*, imajo po njegovem mnenju pravico do političnega udejstvovanja tako ali drugače vsi državljani. To je gotovo velik korak naprej od močno omejene in glede tega dokaj precenjene atenske demokracije, ki nam jo opisuje Aristotel.

Delo *Zaščitnik miru* se tako tematsko razdeli na dve obsežni razpravi: prva se ukvarja s položajem institucije Cerkve v skupnosti, druga pa po dolgih stoletjih teme na političnem področju ponovno odkrije pojem demokracije.

S "cerkvenim" problemom se zaenkrat ne gre ukvarjati,¹ pač pa bo govora o Marsilijevi republikanski in tako rekoč že demokratični politiki, ki je za tisti čas precej nenavadna, a hkrati že pomeni zaton univerzalnih monarhij, kakršno si je želel Dante pod okriljem Henrika VII.

POLITIČNA OKOLJA

Da bi bolje razumeli Marsilijevo stališče, moramo omeniti dve politični okolji, ki sta ga močno zaznamovali in prispevali k oblikovanju njegove misli: Padova in Pariz. Po eni strani bogato severnoitalijansko mesto z uspešnim in močnim trgovskim in obrtniškim slojem, po drugi pa središče mogočne monarhije, ki je že nakažovala pot h kasnejšemu absolutizmu.

V rojstnem mestu, kjer je Marsilij živel vsaj prvih petindvajset let svojega življenja, je imel tisti čas zakonodajno oblast t.i. *concilium maius*, sestavljen iz večine meščanov, ki je volil in nadzoroval vlado. Njegova naloga je bila držati ravnotežje med staro aristokracijo in novimi, vse močnejšimi trgovsko obrtniški razredi. Lahko bi rekli, da so razvita severnoitalijanska mesta nujno potrebovala nov politični sistem, ki bi lahko držal korak z novimi družbeno-ekonomskimi razmerami in ne bi zaviral gospodarstva. Oligarhijo je tako pogosto izpodrinila republikanska ureditev, ki ni pomenila samo klofute stari mestni aristokraciji, ampak se je postavila po robu tudi raznim tujim vladarjem in lakomnim papežem. Lep primer za to so Firenze, s svojimi slavnimi kanclerji kot sta bila Salutati in Brunni. Tako imenovani republikanizem in antiklerikalizem, ki v veliki meri prežemata *Zaščitnika miru*, sta tako predvsem odsev političnega življenja italijanskih mestnih držav in posledica njihovega neutrudnega boja za neodvisnost. Leonardo Brunni v svoji *Hvalnici Firencam* neposredno po sporu z Gian Galeazzom Viscontijem, ki je hotel združiti Italijo v veliko državo pod milansko hegemonijo poudarja, da je svoboda mogoča samo, če se ohranja mestna avtonomija. Proti temu združevanju, ki bi italijanska mesta podredilo tiranu, so se Firenze dvignile v obrambo republikanskih svoboščin in podprle pluralizem nasproti enotnosti. Vse kaj drugega kot si je zamislil Dante torej.

Kljub temu pa o kakšni večji demokratičnosti v italijanskem republikanizmu 14. in 15. stoletja še ne moremo govoriti, saj je bila politika še vedno preveč vezana na izobrazbo in premoženje. Spomnimo se samo aristokratsko urejene Beneške republike in zloglasnega

Sveta desetih ali pa zakona, ki ga je dož Gradonigo predlagal Velikemu svetu leta 1297. Odlok je prepovedoval vstop v mestne svete vsem ljudem, ki niso bili potomci politikov, ali (z drugimi besedami) tistim, ki niso spadali med dvesto ali tristo najbogatejših mestnih rodbin. Ta denarna aristokracija, ki so jo sestavljali bančirji, orožarji in veliki trgovci, je bila v Benetkah precej pomembnejša od krvne.

Tudi opevane Firenze tu niso bile nikakršna izjema in Brunijevim slavospevom, ki pravijo, da "na zemlji ni kraja, kjer bi bilo več pravice, svobode in tolikšne enakosti in enakopravnosti med višjimi in nižjimi" (Garin, 1993, 50), se lahko le nasmehnemo. V Firencah Marsilijevih terminov *populus* in *legislator* gotovo ne moremo enačiti, saj so v slednjo kategorijo spadali le člani cehov ali tako imenovani *arti maggiori* in *minori*. Če lahko verjamemo Villanijevim zapisom, je od devetdeset tisoč prebivalcev, kolikor jih je sredi štirinajstega stoletja štelo mesto, samo tri tisoč imelo volilno pravico in tudi znotraj te izbrane manjšine je vladalo ostro razlikovanje med *popolo grasso* in *popolo minuto*. Razredno neenakost in slabo mestno politiko nam potrjujejo tudi mnoge mračne epizode iz tistega časa, od katerih naj omenimo samo upor Ciomпов leta 1378. Podobne zadeve nam na nekoliko bolj prefinjen način kasneje razlaga Leonardo Da Vinci v svoji podobi idealnega mesta, ki močno poudarja razredno razločevanje, saj ga umetnik razdeli na dva nivoja: zgoraj – *li gentili omini*, spodaj – *la poveraglia*, kot pravi preprostim ljudem v *Atlantskem kodeksu*. "Po visokih cestah ne smejo voziti vozovi niti druge podobne reči, temveč naj bodo nasprotno samo za plemiče" (Garin, 1993, 59), nam razlaga Leonardo v zanj dokaj nenavadnem neoplatonističnem slogu.

Treba je povedati, da so Florentinski kanclerji bolj kot kaj drugega dobri govorniki, veliki misleci in humanisti, ki svojo republiko predvsem s peresom branijo pred tiranijo in zunanjimi osvajalci, kot je bil Milanski gad, ter raje zamaknjeni preučujejo Platona, kot pa da bi se ukvarjali z notranjo politiko in s socialnimi vprašanji mesta. To z veseljem prepustijo Marsiliju, saj je treba poudariti, da so prav v Firencah leta 1363, torej le nekaj desetletij po njegovi smrti, prvič prevedli *Zaščitnika* v ljudski jezik. A za podobne demokratične ideje je v srcu Toskane počasi zmanjkovalo časa, saj so se na obzorju že kazali obrisi medičejskega despotizma, ki so kasneje dokončno pokopali vsaj na papirju mogočno Florentinsko republiko.

¹ Cerkvena država je bila v srednjem veku predvsem močna politična institucija, ki se je bolj kot za duhovne brigala za posvetne cilje. Nekakšno pravno formalno podlago za svojo agresivno politiko na Apeninskem polotoku je iskala v ponarejeni *Konstantinovi darovnici*, ki jo je razkrinkal šele Valla sredi petnajstega stoletja in pa v Avguštinovi *Božji državi*. Od tu izvira tudi prepričanje o podrejenosti posvetnih vladarjev papežu in Cerkvi kot najvišjemu organu v skupnosti. Dante in Marsilij sta prva srednjeveška pisca, ki sta javno nastopila proti Cerkveni instituciji kot politični sili in ji očitala posvetno lakomnost ter zanemarjanje duhovnih vrednot.

Kot smo že omenili, je na pisanje Padovanskega močno vplivalo tudi njegovo bivanje v Parizu in sodelovanje s tamkajšnjimi averoističnimi misleci. Eden pomembnejših je bil gotovo Janez iz Janduna, ki so ga mnogi imeli tudi za soavtorja *Zaščitnika* in je bil skupaj s Padovanskim tudi izobčen. Najbrž je prav on Marsilija seznanil z Aristotelom, z njegovo logiko in teorijo vzročnosti, ter mu predstavil nov sistem o družbenih zakonih. Bistvo političnega averoizma,² ki ga pred Aristotelom nakaže že Platonova *Država*, se skriva namreč v poudarjanju večvrednosti filozofov, ki naj bi imeli pri političnih zadevah glavno besedo. Odtod bržkone izvira tudi skrivnostni termin *valentior pars*, edina omejitev Marsilijevega demokratičnega sistema, ki ga avtor nikoli podrobneje ne pojasni, a da slutiti, da se za imenom skriva množica bolj izobraženih in za politiko sposobnejših ljudi. Aristotelovska je tudi delitev na zmerne in nezmerne ureditve, le da za Marsilija monarhija ni več najboljša in idealna oblika vlade. Pomembne so le nekatere njene značilnosti. V Parizu je namreč Padovanski, tako kot nekoliko kasneje Machiavelli, lahko občudoval dovršen politični sistem močne nacionalne monarhije, ki je spretno in učinkovito zaviral vse težnje, ki bi lahko ogrozile njeno centralizirano ureditev. Italijo bo namreč sčasoma pokopala prav njena razdeljenost, pravi kasnejši florentinski notranji minister v svojem *Vladarju* in z jezo označi papeško državo kot *ruina di tutta l'Italia*. Francija, ki se je malo pred tem uspešno ubranila pred lakomnim Bonifacijem in zadala papeškemu Rimu enega hujših porazov, je počasi spreminjala svoj stari fevdalni sistem v novo državno ureditev, ki sta jo zaznamovala centraliziranost in absolutizem. Pojem avtonomije in suverenosti je s francoskimi vladarji tako pridobil nov pomen in razsežnosti, ki so močno vplivale tudi na Marsilijevo misel. Tu njegova *civitas* in *regnum* dobita tudi nacionalni značaj in s tega stališča strogo zavrneta vse univerzalne politične ureditve, ki bi skušale združevati ljudstva različnih jezikov in kultur.

Medtem ko so srednjeveški politični misleci poudarjali logično sosledje družina, vas, mesto, kraljestvo, svetovno cesarstvo, je Marsilij zadnji pojem izpustil, mesto in kraljestvo pa združil v zamisli svoje politične skupnosti, ki se ji zaradi njene sodobnosti prvič v zgodovini lahko reče kar država.

Zadnja postaja tako ni več Dantejeva univerzalna monarhija, ampak manjša krajevno omejena in demokratično urejena politična skupnost, ki je kot taka sposobna na najboljši možen način ljudem zagotoviti mir in človeka vredno življenje. Če je mir potreben

skupnosti podobno, kot je zdravje nujno za telo, je dostojno življenje *causa finalis* vsake politične skupnosti, volja ljudstva pa *causa efficiens* ali gibalni vzrok. Osrednje državno telo postane tako vsem državljanom odprta ljudska skupščina, ki ima zakonodajno oblast in moč, da izvoli ter nadzoruje vlado. Če je vlada slaba, izvoli novo. Če zakoni ne ustrezajo, sprejme druge. To so osrednje misli *Zaščitnika*, ki po grškem zgledu oblast spet razdeli, čeprav o sodobni delitvi na zakonodajno in izvršno oblast še ne moremo govoriti.

Naj bodo v nekaj stavkih povzete "demokratične točke" Marsilijevega dela:

Zakonodajalec (*legislator*) je telo, ki ga predstavlja ljudska skupščina, sestavljajo pa ga vsi državljanji oziroma njihov boljši del (*valentior pars*).

Samo zakonodajalec lahko sprejema zakone (*leges*). Če je potrebno, lahko za osnovanje zakonov zadolži koga drugega in nato sam presodi o njegovem delu.

Samo zakonodajalec oziroma ljudska skupščina lahko izvoli vlado in jo po želji tudi odstavi.

Vlada ima v rokah prisilno moč in vojsko ter s kaznimi skrbi, da se zakoni upoštevajo.

STARI GRKI

Volja ljudstva je tako temelj Marsilijeve politične skupnosti, ljudska skupščina pa, kot že rečeno, njen osrednji organ. Zgled je seveda atenska demokracija, ki jo je Padovanski spoznal preko Aristotelovih del, vseeno pa nam *Zaščitnik miru* glede tega prinaša pomembno novost. Treba je namreč poudariti, da so antični avtorji "ljudsko" politiko večinoma zavračali, saj so se politije oziroma demokracije bali, rekoč, da so množice neuke in neumne ter da lahko naredijo več škode kot koristi. Ker so v starih časih poznali le neposredni tip demokracije, so bile take trditve gotovo na mestu in kot dokazuje Tukidid v svoji *Zgodovini Peloponeške vojne*, naj tu ne bi bile izjema niti vzvišene Atene. (Tukidides, 1958) Za primer vzame Hiparha, Pizistratovega sina, ki ga je atensko ljudstvo dalo umoriti v prepričanju, da je tiran, a se je kasneje izkazalo, da je bil nedolžen. Pravo nevarnost je predstavljal namreč njegov starejši brat Hipias. Tukidid za Atence na tem mestu uporabi besedo *plethos*, ki v tem kontekstu nima nevtralnega pomena, kot na primer *demos*, ampak nosi negativen socialno političen prizvok, ki se nanaša na neuko množico. Tudi v času Peloponeškega spopada so bile Atene demokratične le na papirju, polis je namreč spretno vodil Perikles, ki je kot že pred njim Temistokles sicer upo-

2 Ibn Rušd ali Averroes, arabski filozof iz Španije (1126–98) je nadaljevalec Aristotelovega nauka, katerega hoče očistiti predvsem neoplatonističnih vplivov. Sledove Platona pa je lahko vseeno najti v njegovi socialnopolitični filozofiji in delitvi ljudi na razsvetljene in preproste. Naloga prvih, oziroma filozofov, je tudi vladanje preprostim ljudem (glej Platonovo *Državo*). Vera in filozofija sta dve poti do iste resnice, le da je prva za izbranice, druga, nič manj pomembna, pa za navadne ljudi. Podobno beremo tudi v Aristotelovi Politiki, ki ostro loči polnopravne državljane, ki se lahko politično udeležujejo, od razreda rokodelcev in kmetov.

števal voljo ljudstva, a v kritičnih trenutkih sam prevzel oblast. Po smrti velikih državnikov se je jedro oblasti znova preneslo na skupščinske govornice, kjer so v besednih bojih spet prišli do izraza neizobraženi politiki in frakcionarstvo, ki ga stari Grki označijo z osovraženo besedo *stasis*. Po Tukididovem mnenju je ljudska nevednost, ki se je kazala tako v demagogiji govorcev kot v lahkovernosti ljudstva, pravi razlog, da demokratični sistem v Atenah sam zase in brez pomoči velikih državnikov ni mogel obstati.³

Najhujši kritik atenske demokracije pa je bržkone Platon. To je po svoje razumljivo, saj mu je ta demokracija po krivici vzela prijatelja in učitelja Sokrata. Čeprav ni povsem jasno, ali je *Apologija* verodostojen zapis Sokratove obrambe, pa je lepo razvidno, da je Platonovo delo predvsem javni nagovor, nekakšna dantejevska *invettiva* in graja pokvarjeni atenski ureditvi. V svojem zagovoru Sokrat namreč s spretno dialektiko prikaže svojega tožilca kot neotesnega nevedneža, ki kot tak popolnoma ustreza zahtevam atenske demokracije in dokaže, da je slednja topoumna ter čisto nasprotje vsem človeškim vrlinam. Modrost in vrlina, ki ju združuje duša, pa sta temelj Platonove politike in postaneta nekakšna socialna nujnost, saj brez njiju po njegovem mnenju ne more obstati nobena skupnost. Po teoriji anamneze, ki se pogosto pojavlja v Platonovih dialogih, ima vsak človek določeno znanje že v sebi, težava je samo v tem, kako do tega znanja priti. Da bi demokracija uspela, bi vsak državljani moral razmišljati in iskati razsvetljenje, kot je to počel Sokrat, ali še bolje, vsak bi moral imeti svojega Sokrata, ki bi v njem budil vrlino in znanje. Na tožilčev vprašanje, zakaj ni nikoli spregovoril v skupščini, če se že ima za tako pametnega in nad ostalimi vzvišenega, Sokrat odgovarja: "Dobro veste, moji Atenci, da bi me že zdavnaj obsodili na smrt, če bi se politično udejstvoval in tako ne bi mogel koristiti ne sebi ne drugim. Ne jezite se, če vam povem to preprosto resnico. Če bi katerikoli človek hotel javno nastopiti proti vam ali kakšni drugi manjvredni množici (*plethos*) z namenom, da bi moralno popravil svoj polis, bi ga kaj kmalu doletela smrt" (Platone, 1987, 199). To liko o demokratičnosti atenske demokracije.

Platonistična politika je tako predvsem duhovna zadeva, kjer igrajo odločilno vlogo morala, dostojanstvo in vednost. To je zapuščina *Apologije*, *Kritona* in nenazadnje tudi *Države*. Sokrat se sicer trudi, a Atencev ne more razsvetliti. Treba se je zateči k zaprti kasti filozofov.

Takoj pa je treba poudariti, da je Platonov politični sistem, ki temelji predvsem na ostrem razločevanju med razredom varuhov in preprostim ljudstvom, strogo idea-

lističen in je prvi v dolgi vrsti političnih utopij, kjer se kasneje znajde tudi *Monarhija*. Kot vsa Platonova filozofija tudi njegova socialno politična misel ne temelji na empiriji, ta pa je, kot se je pokazalo skozi zgodovino, v političnem življenju še kako potrebna. To ugotovi Aristotel v svoji *Politiki*, delu, ki je gotovo najbolj zaznamovalo srednjeveško politično misel in pri katerem se navdihuje tudi *Zaščitnik miru*. Tudi Aristotel, ki je sicer naklonjen določenim vrstam demokracije, precej kritizira sistem, ki je bil v Atenah v veljavi za njegovega življenja, saj se ne sklada z njegovim pojmom politije ali idealne ljudske vladavine.

Kako pa se s problemom ljudske nevednosti spoprime Marsilij? To je lepo razvidno iz XIII. poglavja, ki se ukvarja z zakoni. Teorija o zakonih, ki jo predstavi *Zaščitnik*, je namreč eno najizvirnejših tovrstnih razmišljanj v srednjeveški filozofiji, saj so v zakonodajno dejavnost prvič vključene širše množice. Marsilijev zakon ni več Aristotelov *lex naturalis*, ki temelji na pravičnosti in vrlini in še manj *lex divina*, ki se udejanja v Savonarolovih Firencah ob koncu petnajstega stoletja. Ni niti Tomaževa samozadostna krščanska morala, zasidrana globoko v duši in razumu človeka, čeprav Akvinski ne izključuje pomembnosti prisilnega elementa. Lahko bi se reklo, da Marsilij poudarja bolj pomen volje, ki ga Rousseau kasneje in v nekoliko drugačnem kontekstu označi kot *volontè generale*, Tomaž pa izpostavi razum. A če bi rekli, da je Marsilijeva predstava zakona strogo voluntaristična, bi se zmotili enako, kot če bi imeli Tomaža zgolj za togega racionalista.

Marsilijev zakon je nekakšna *lex humana*, ki na tem mestu zaznamuje specifično in skupnosti prilagojeno prisilno ureditev, ki sicer temelji na etiki, a slednjo pogosto prilagaja na račun praktičnosti in trenutnih potreb države. Prisilni dejavnik pa je, kot nam pokaže Padovanski skozi vrsto silogizmov, zaradi demokratičnega značaja kljub svoji nujnosti bolj v ozadju: "Druga predpostavka pravi, da bo vsak državljani bolj upošteval zakon, za katerega se mu zdi, da ga je pomagal osnovati, to pa se zgodi, ko ima zakonodajno oblast vse ljudstvo" (da Padova, 2001, 139).

Misel se da povzeti v nekoliko prirejenem silogizmu. Premisa A: zakone mora pisati tisti, ki lahko zagotovi, da bodo najboljši in da se bodo upoštevali. Premisa B: najboljše zakone lahko napiše le ljudstvo, saj nihče zavestno ne škoduje samemu sebi in če jih bodo pisali ljudje sami, jih bodo tudi upoštevali. Sklep: zakone mora pisati ljudstvo (*universitas civium*). To je poenostavljen prikaz razprav XII. in XIII. poglavja *Zaščitnika*, kjer Marsilij poskuša z zapleteno aristotelovsko logiko razložiti svoje ugotovitve, a se v razlagi pogosto zapleta

3. Tu je treba omeniti predvsem drugo knjigo *Peloponeške vojne* z dvema javnima nastopoma Perikleša, ki opevata demokracijo, a hkrati oštevata ljudsko kratkovidnost in naivnost. Atensko ljudstvo je velikemu voditelju poleg krivde za vojno očitalo celo kugo, ki je takrat pustošila po državi. (Tukidides, 1958, 120–124)

in nemalokrat zaide v aporije. Treba je poudariti, da je Aristotelovo *Politiko*, na kateri temelji vsa Marsilijeva znanost, prevedel dominikanec Moerbeke v latinščino šele leta 1260.

Zakone torej piše ljudstvo, pravi Padovanski, če pa je za to premalo izobraženo, potem v ta namen zadolži modrejše ljudi, ki bi jih Platon imenoval filozofi. Marsilij na tem mestu uporabi analogijo iz umetnosti, češ da malo ljudi obvlada slikarsko spretnost, vsi pa lahko ocenijo neko sliko, ko je ta že končana. Primerjavo nato razširi še na druge umetnosti in obrti ter misel zaključi z Aristotelovim sklepom, češ da avtor v določenih primerih ni edini in najboljši sodnik. Njegove slikarje bi morda lahko primerjali s poslanci v sodobnem parlamentu, ali pa z vlado, ki jo označuje pojem *pars principans*, a je treba takoj poudariti, da nas do predstavniške demokracije, kot jo poznamo danes, loči še kar nekaj stoletij. Marsilij pa nam kot prvi nakaže pravo pot.

Da bi *Zaščitnika miru* boljše razumeli, se moramo, kot že rečeno, najprej ustaviti pri *Politiki*. Aristotel pozna tri oblike političnih ureditev: monarhijo, aristokracijo in politijo, ter njihove nezmerne ustreznice: tiranijo, oligarhijo in demokracijo. Od zmernih vlad je najboljša monarhija in najslabša politija, med nezmernimi pa je prva demokracija, zadnja pa tiranija. Politija in demokracija se tako znajdetata v sredi Aristotelove sheme, razlika med njima pa je manj očitna, medtem ko sta si monarhija in tiranija diametralno nasprotni.

Aristotelova shema političnih ureditev:

monarhija	zmerne ureditve
aristokracija	
politija	
demokracija	nezmerne ureditve
oligarhija	
tiranija	

Ljudska vlada je torej za Aristotela, predvsem zaradi atenskega primera, precej povprečna ureditev, ki ni niti idealna niti najslabša. Idealna ne more biti predvsem zaradi dejstev, ki jih ponuja zgodovina, saj se vsaka ljudska vlada prej ali slej spremeni iz politije v demokracijo ali, drugače povedano, politija naj bi obstajala le v teoriji, v praksi pa se spremeni v demokracijo. Slednjo bi bržkone najbolje opisala Polibijeva "vladavina drhali". Najslabša pa ni zaradi tega, ker je tudi med nezmernimi najbolj zmerna. Tu Aristotel omenja predvsem enakost državljanov pri političnem udejstvovanju, ki prinaša državi stabilnost in mir, ter pohvali nekatere tipično demokratske iznajdbe, kot je na primer ostrakizem.

Aristotel pa ima največje težave z ljudsko vlado pri definiciji državljana. Da bi zadrego nekoliko boljše razumeli, naj se po zgledu, ki ga ponuja *Politika*, na začetku izloči brezpravne socialne skupine, kot so ženske,

otroci, tujci, kriminalci, duševni bolniki in seveda sužnji. Ne smemo pozabiti, da sta za Aristotela sužnjelastniški sistem in pojem "pravične" vojne zoper suženjska ljudstva naravna danost in družbeno dejstvo, ki je del vesoljnega reda. Sužnji so zanj le živo orodje, umsko manj sposobna bitja nemediteranskega porekla, ki so ustvarjeni za fizično delo, ne pa za umovanje in kot taki nimajo pri delitvi oblasti kaj iskati. V dveh zloglasnih odlomkih iz I. in VII. knjige nam tudi razloži svojo rasno-geografsko podlago za teorijo naravnega suženjstva, ki z barbari oziroma sužnji enači praktično vsa negrška ljudstva. Seveda pa moramo, preden bi začeli s prehudo kritiko, Aristotelove socialnopolitične zamisli gledati v kontekstu prostora in časa, v katerem je živel. Marsilijev čas pa je drugačen. Sužnjelastniški produkcijski način mu je tuj in se z njim ne ukvarja, natančno pa preuči družbeni razred, ki ga Aristotel poimenuje *banausoi* (obrtniki, trgovci) in *thetes* (fizični delavci). Za velikega Grka je bilo fizično oziroma ročno delo manjvredno in je zaradi svoje že skoraj suženjske narave lahko pokvarilo dušo do te mere, da človek ni mogel več trezno razmišljati. Po drugi strani ljudje, ki so si služili kruh na ta način, tudi niso imeli prostega časa, da bi s političnim udejstvovanjem razvijali svoje duhovne sposobnosti. Če bi torej Aristotel hotel "podariti" državljanstvo tudi temu družbenemu sloju, bi pač moral zanikati svoje dosežanje trditve o večvrednosti intelektualcev in priznati, da je demokratska vlada v vseh okoliščinah najprimernejša in najbolj naravna ureditev. Svobodni delavski razred, če lahko uporabimo ta nekoliko novejši termin, se je kazal kot nekakšen težaven vmesni člen med brezpravnimi sužnji in intelektualno elito, ki je vladala polis in je kot tak sistematičnemu Aristotelu povzročil precej sivih las. Na koncu pripadnike omenjenega razreda, podobno kot prej otroke moškega spola, označi kot nekakšne "potencialne", bodoče državljanke in pri tem navaja Tebanski vzorec, kjer delavci postanejo polnopravni šele deset let po tem, ko se vključijo v intelektualno življenje.

REVOLUCIONARNE ZAMISLI

Marsilij v tem primeru preseže svojega učitelja Aristotela, saj sporni delavski razred brez pomislekov vključi v politično življenje, pod pogojem seveda, da njegovi predstavniki niso tako ali drugače izprijeni (*natura orbata*). Obrtniki in kmetje mogoče res nimajo časa za duhovno telovadbo, niso izobraženi in ne znajo pisati zakonov, vedo pa, kaj je koristno zanje in za skupnost, v kateri živijo. To je izhodišče Marsilijeve demokracije. Kot taki imajo pravico vstopa v zakonodajni organ ali ljudsko skupščino, kjer lahko pomagajo pri osnovanju zakonov, ki bi jim danes rekli ustava, ni pa pametno, da bi sodelovali tudi v vladi. Vladni organ ali *pars principans*, ki se ravna po načelu Ockhamove

britve,⁴ je namenjen Aristotelovim intelektualcem. Da pa se slednji ne bi začeli obnašati preveč samovoljno, jih zakonodajalec vedno nadzoruje in po potrebi odstavi. Mogoče se prav pri vladnem vprašanju Marsilijeva ljudska suverenost in s tem tudi sodobnost njegove misli pokaže v svoji najizrazitejši obliki, saj vladar naenkrat postane uslužbenec državljanov, med katere spadajo tudi preprosti ljudje. Nenavadno bistra in praktična politika, če se jo gleda v okviru svojega časa. Spomniti se velja Machiavellijevega *Vladarja*, ki skoraj dve stoletji kasneje kljub podobnim političnim razmeram opeva absolutno monarhijo in časti vsemogočnost vladarjev, kot sta bila Duca Valentino in Francesco Sforza. Čeprav je florentinski sekretar zaprisežen republikanec, kar se lepo vidi v njegovih *Razmišljanjih*, pa za Italijo ne vidi druge rešitve, kot je centralizirana monarhija z Borgijcem na čelu. Machiavellijev vladar je praktično že tiran, saj je njegova oblast neomejena in so mu oproščeni tudi najhujši zločini. Naj tu omenimo samo zahrbtna umora *condottierov* Vitellozza Vitellija in Oliverotta da Ferma. Medtem ko Cesare Borgia po mili volji in nekaznovano s svojo tolpo mori politične nasprotnike, ki drug za drugim s kamnom obteženi končajo na dnu Tibere, se Marsilij sprašuje, ali bi bilo dobro vladarja kaznovati tudi za manjše kršitve zakona. Ko Valentino zaradi političnega pohlepa s sveta spravi tudi lastnega brata, ga Machiavelli le stoično opazuje, nasprotno pa Marsilij ugotavlja, da bi ljudstvo moralo vladarju soditi tudi zaradi drobnih prekrškov in ga po potrebi celo odstavit. Odkod torej tak zasuk?

Seveda je treba takoj povedati, da je bil *Vladar* napisan v naglici in za konkretno priložnost, se pravi za osvoboditev Italije izpod jarma barbarov, *Razmišljanja* pa razlagajo Machiavellijevo politiko na bolj trezen, republikanski način. S svojo preiščenostjo so precej bližje našemu *Zaščitniku*, a se od njega razlikujejo v eni pomembni podrobnosti: Machiavelli, kot že mnogi antični avtorji pred njim, ugotovi, da ljudska vlada sama zase ni zmeraj najboljša rešitev in navaja primere aristokratsko urejenih Špante in Benetk ter mešani sistem (*governo misto*) rimske republike. Demokratična ureditev je mogoča le na redkih področjih, kjer je malo plemičev in kjer množica ni pokvarjena, kot je to razvidno na primeru severnoitalijanskih mest. A tudi Machiavelli mora na koncu prve knjige priznati: "In če vladarji posekajo ljudstva v uvajanju zakonov, oblikovanju omikanskega življenja in izdajanju novih statutov in uredb, pa jih ljudstva posekajo pri vzdrževanju urejenih reči in

tako brez dvoma dosežejo slavo tistih, ki te reči odrejajo" (Machiavelli, 1990, 142).

Razmišljanja so, bolj kot politično, zgodovinsko in filozofsko delo, v katerem pride do izraza predvsem značilna kanclerska zatopljenost v antični svet in obup nad italijansko situacijo, ki se bo kasneje še izraziteje pokazal v delih Guicciardinija. Traktatu manjkajo predvsem sistematičnost in logično sosledje predstavljene vsebine ter mogoče še nekaj pomembnejšega – globalno videnje in sposobnost predvidevanja. Machiavellijeve skrbi so bile drugače, rešitev Italije je videl v vsemogočnem vladarju ter objokoval nemoč svoje dežele pred tujimi silami, misel Padovanskega pa je bila dosti manj črnogleda in je ponujala precej bolj realistične rešitve. Sredi temačnega srednjega veka in na vrhuncu sholastike si je upal predlagati nenavadno napreden in praktičen sistem, ki ga s svojim poveličevanjem človeka niso kasneje prekosili niti mogočni renesančniki z Machiavellijem na čelu. Z medicinsko treznostjo in naravoslovno radovednostjo je namreč v severnih mestih, kot so Firenze, Pisa in Padova, opazil in preučil zametke nove ureditve ter nato v slogu Savonarole preroško napovedal model, na katerem bo ležala politična prihodnost. Je torej možno, da je bil Marsilij bolj metodičen in je videl dlje kot največji politični teoretik renesanse?

Do neke mere to gotovo drži. A kljub vsemu je treba priznati, da je Machiavellijev čas le nekoliko drugačen, saj se v petnajstem stoletju demokratično zasnovani *comuni* že umikajo despotizmu, ki ga italijanski zgodovinarji označijo z imenom *signoria*. Mestni sveti izgubljajo na veljavi, funkcijo *podesta'* pa prevzamejo vplivne rodbine, kot so bili Viscontiji in Sforze v Milanu ter Estensi v Ferrari. V Firencah je, kot je bilo omenjeno, do preobrata prišlo s prihodom Medičejcev, ki so nekdanje slavne kanclerje republike spremenili v svoje uradnike in s tem zatrli vse možne demokratične težnje v mestu. Na prestol je stopil Lorenzo, tipičen predstavnik nove, sicer učinkovite in za Italijo zelo koristne, a vse preveč izprijene politike, ki je pod masko dobrega in pravičnega vladarja ukinil praktično vse republikanske institucije v mestu. Rinuccini ga je označil za tipičnega tirana, ki je ugledne meščane Firenc zapletel v mreže svojih laži, jih podkupil ali pa prisilil k umiku iz političnega življenja. Kanclerski urad se je napolnil s premeteno postavljenimi plačanci in zaupniki, ki so mesto vodili v skladu s potrebami Medičejskega dvora. Mladi Machiavelli je bil tako priča številnim zvižacem in okrutnim maščevanjem, kot je bilo tisto nad zarotniško družino

4 Ockam je bil Marsilijev sodobnik in prijatelj. Zaradi domnevnih krivoverskih zamisli se je moral skupaj s Padovanskim umakniti na dvor Ludvika Bavarskega, kateremu je s svojimi spisi pomagal v sporu s papežem Janezom XXII. Znanе so njegove besede: "Branil me z mečem in branil te bom s peresom". Tudi Ockham zagovarja ločitev politike in vere, le da je do Cerkve bolj prizanesljiv kot Marsilij. Ta je zanj še vedno nedotakljiva in duhovno visoko nad vsako posvetno skupnostjo. Prav zato pa se v zemeljske zadeve tudi ne sme vmešavati. Ockham je, podobno kot Marsilij, tudi konciliarist in stopi v bran mnenju, da lahko samo cerkveni zbor ugotavlja, kaj je pravoverno in kaj ne. Moč izobčenja naj tako ne bi pripadala papežu, ampak zboru.

Pazzi in njenimi sodelavci, katerih trupla so v opozorilo obesili z oken mestne palače. Podobna usoda je tistega mračnega 1478. leta doletela še več sto ljudi na čelu s sinom Poggia Bracciolinija, enega zadnjih florentinskih kanclerjev. To je bila torej zgodovinska podlaga *Vladarja*.

Zaščitnik je nastal nekoliko prej, v dobi *comunov*, ki predstavljajo neko vmesno točko med *signoriami* in Marsilijevimi zamislimi. Demokratične težnje so v tem obdobju še precej izrazite, čeprav se pojem enakosti navezuje večinoma na bogato meščanstvo, ki nadzoruje mestne svete in postavlja vlado. To demokracijo, ki temelji predvsem na gospodarskih koristih in brani bogate obrtnike in trgovce, obsodi tudi Dante v svoji *Komediji*, kjer zapiše, da je *maledetto fiore* (fiorino – florentinski denar) eden od razlogov za moralni propad Firenc. Podobno razmišlja tudi Marsilij, le da bolj poglobljeno razpravo o moralnih vrlinah prepusti velikemu pesniku, sam pa poudari predvsem razredno neenakost ter razslojenost takratnih mestnih držav. Za mir (*pax seu tranquillitas*) in blagostanje skupnosti so po njegovem mnenju najpomembnejša prav ta, v praksi manjkajoča demokratična načela, in Marsilij se odloči, da jim stopi v bran.

Pojem državljanstva, ki je predstavljen v *Zaščitniku*, se torej osvobodi vseh prejšnjih omejitev in z manjšimi odstopanji zajame tako *honorabilitas* kot *vulgus*, če uporabimo izvirne izraze. Na ta način naredi prvi korak od antične k moderni demokraciji. K sodelovanju v državni politiki so tako prvič v zahodni zgodovini vsaj na papirju povabljeni praktično vsi odrasli moški, ne glede na njihovo poreklo in premoženje. Poleg plemičev in bogatega meščanstva dobiva tako državljanstvo tudi zgodovinsko problematična razreda, v katere sodijo kmetje in mali obrtniki. Tu moramo seveda odmisлити starokopitno brezpravnost žensk, ki je za Marsilija še vedno samo po sebi umevno dejstvo, kar mu očita tudi omenjeni sodobnik Ockham.

Ko govorimo o Marsilijevi zamisli državljanstva, pa se ne moremo izogniti že večkrat navedenemu pojmu *valentior pars*, ki naj bi po mnenju mnogih zgodovinarjev in sociologov postavil pod vprašaj enačenje terminov "zakonodajalec" in "ljudstvo". Izraz, ki se v takšni in drugačni obliki pogosto pojavlja v statutih mnogih srednjeveških mest, naj bi na prvem mestu označeval večino. To trditev zagovarja tudi angleški prevajalec in cenjeni profesor Gewirth, ki razlaga, da pojem zajema celotno državljanstvo telo z izjemo duševno prikrajšanih ljudi in za državo nevarnih prevratnikov. (Gewirth, 2001) Nekoliko dalj gre Battaglia v svojem delu *Marsilij Padovanski in politična filozofija s kvalitativno razlago*, ki zagovarja izbrance in tako v pojmu *valentior pars* vidi zametke predstavniške demokracije. (Battaglia, 1928) Teorije se ne bi dalo povsem ovreči, saj Marsilij v zvezi z izrazom vedno poudarja tako kvantiteto kot kvaliteto državljanov, kar so pokazali tudi

najstarejši rokopisi *Zaščitnika*: "...glede na kvaliteto in kvantiteto ljudstva v skupnosti, za katero je zakon osnovan" (da Padova, 2001, 142).

Citat nazorno pokaže, da Marsilij še vedno pozna določeno razredno razlikovanje med aristokracijo in delavskim slojem, značilno za vse srednjeveške skupnosti, ni pa čisto jasno, kako to razlikovanje vključuje v svojo državo. Mar hoče Padovanski ohraniti notranje ravnotežje v svoji politiki s tem, da številčno premoč kmetov in obrtnikov nadomesti z intelektualno večvrednostjo po številu manj obsežne aristokracije, ki ji tako zaupa nadzor nad organi, kot so vlada, sodstvo, vojska in duhovščina?

Kakorkoli že, Marsilijeva zamisel države je v času svojega nastanka in še dolgo potem množicam najbolj prijazna skupnost, ki na socialnopolitičnem področju zavrača vse tradicionalne razlage od *Politike* pa vse do spisov sodobnikov, kot sta bila Jakob iz Viterba in Ptolomej iz Lucce. To se jasno pokaže tudi v novi zasnovi odnosa med zakonodajalcem in vlado, ki je ena najbolj domiselnih točk *Zaščitnika*. Resda je oblast že davno nazaj razdelil Aristotel, a slednji se z opisom funkcij svojih državnih organov ni preveč mudil in je naloge zakonodajnega ter izvršnega organa zasnoval precej drugače od današnjih, sploh pa mu je bila tuja neposredna podrejenost vlade zakonodajnemu organu.

Sodobni italijanski filozof in prevajalec Cesare Vasoli vidi v Marsilijevi delitvi zrcalno sliko srednjeveških *consigli* in *podestà*, ki razkrivajo ureditev severnoitalijanskih mest in navaja celo povezavo z Montesquieuem in njegovim sodobnim odnosom med dvema vejama oblasti. (Vasoli, 1975) Nenazadnje tudi *Duh zakonov*, ki je eden izmed temeljev moderne demokracije, uči, da bi enotna zakonodajna in izvršna oblast pomenili konec vsakršne svobode. Čeprav je do razsvetljenstva še daleč, je treba poudariti pomembnost Marsilijeve delitve, ki prvič v filozofsko politično misel zahodne Evrope prinese demokratično zasnovano zakonodajalca, od katerega so tako ali drugače odvisni vsi ostali državni organi. Temelj te demokracije so zakoni, orodje pa volitve, s katerimi se državljanji zavarujejo pred tiranijo ali oligarhijo. Resda so način izbire vlade prek volitev poznali tudi Marsilijevi sodobniki, kar je razvidno iz mnogih znanih primerov v srednjeveški politično-filozofski misli. Že Tomaž Akvinski je namreč precej jasno potrdil, da je način z volitvami zelo koristen in da bi ljudstvo moralo imeti pravico, da si izvoli svojega vladarja, a Marsilij povzdigne svoje volitve v gibalno državo in zagotovilo za skupno blagostanje. Zaradi tako izrazite suverenosti ljudske volje so ga nekateri avtorji označili za predhodnika Hobbesovega *Leviathana* in celo za prikritega absolutista, a take obtožbe bržkone nimajo prave podlage, saj predaja oblasti pri Marsiliju ni dokončna. *Legislator humanus* ostane zadnja in osrednja politična moč, ki nadzoruje in po potrebi tudi odstavi vlado, ta pa postane tako le začasni uradnik v službi

ljudstva. Njegov "absolutizem" je treba tako razumeti v kontekstu takratnega časa in političnega dogajanja na Apeninskem polotoku in nenazadnje tudi v zvezi z najznamenitejšo srednjeveško institucijo, ki jo je predstavljala Cerkev. *I preti cattivi*, kot označi duhovščino Machiavelli, so srednjeveškim in renesančnim politikom ter seveda tudi našemu Marsiliju povzročili največ skrbi. A to je že druga zgodba.

SKLEP

Nekaj let po svojem pohodu je Ludvik Bavarski hotel skleniti mir s papežem Benediktom XII. in mu je skesano sporočil, da je sprejel Marsilija in Janeza iz Janduna na

svoj dvor v dobri veri, misleč, da sta poštena človeka in vzorna kristjana. Marsilij mu je bil ljub, ker je bil poleg vsega tudi dober poznavalec takratnega prava in odličen zdravnik. Ludvik je papežu še obljubil, da bo spreobrnil svojega italijanskega kolega (Janez je bil takrat že mrtev) in zatrl vse njegove krivoverske misli. V takem okolju je na stara leta Marsilij napisal svoje zadnje delo *Defensor minor*,⁵ ki je nekakšen povzetek svojega slovitega predhodnika, a je že moč čutiti, da je prilagojeno drugim razmeram in času. Marsilij Padovanski je umrl leta 1342, enaindvajset let za Dantejem, in skupaj z njim so za dolga stoletja poniknile tudi njegove revolucionarne zamisli, ki so spet postale aktualne šele v času reformacije in kasneje v obdobju razsvetljenstva.

MARSILIUS OF PADUA – "DEFENDER OF PEACE"

Marsilius's superstructure of the Greek democratic model, and his contribution to the creation of contemporary political thought

Tomaž JURCA

SI-1000 Ljubljana, Slomškova 33

e-mail: joze.jurca@guest.arnes.si

SUMMARY

Marsilius of Padua (1275?-1342) presented his notion of democracy, which could be compared with today's, to the political philosophy of Western Europe as early as in the dark Middle Ages. Although his democratic conceptions, as described in Part I of his book Defensor pacis, follow the example of the order of Athens, they certainly bring some significant changes with them. In the political life they additionally incorporate some historically problematic classes, such as those of farmers and tradesmen, who had no civil rights in the old Greece. In Marsilius's opinion, these two classes indeed do not belong to the intellectual elite, which is to lead the state, but certainly have a right to participate in the legislative bodies. The will of the people thus becomes, in a broader sense, the state's motive power, while the parliament turns into a central political body on which the government and other state bodies depend as well. The parliament adopts various laws, controls the government and, if necessary, punishes and even removes it from its post. A ruler can be equalled with a body of the modern government, since it becomes, for the very first time in history, merely a public official in the service of the people, which means that it is obliged to function for the common good.

⁵ *Defensor minor* so prvič prevedli in uredili leta 1922 (C.K. Brampton, Birmingham) in je bila sploh prva kritična izdaja kakega Marsilijevega dela. Kasneje je izšla tudi francoska verzija *Marsile de Padoue, Defensor Minor, De translatione Imperii* (Pariz, 1979) v prevodu J. Quillet in s spremno besedo C. Jeudy. Pred kratkim pa sta izšli še angleška in portugalska verzija: *Marsiglio of Padua, Defensor Minor and the translatione* v prevodu C. J. Nedermana (Cambridge, 1993), *Marsilio da Padova, Defensor minor*, ki jo je uredil J. A. De Camargo Rodriguez de Souza (Petropolis, 1991).

Defensor pacis je prvič kritično uredil leta 1928 C.W. Previte' Orton (Cambridge, 1928), kasneje pa še R. Scholz (Hannover – Leipzig, 1932–33). Drugače pa je eden pomembnejših tujih prevodov Gewirth, A.: *Marsilius of Padua, Defensor pacis, translated with an introduction* (New York, 1956), ki je bil največkrat ponatisnjen in še danes velja za enega temeljnih prevodov. Pomembna je tudi Gewirthova spremna študija. Tu so tudi Vasoli, C.: *Marsilio da Padova, Il difensore della pace*, (Torino, 1960, 1975) z obsežnim uvodom Vasolija pa še Quillet, J.: *Marsille de Padoue, Le defenseur de la paix*, (Pariz, 1968) ter Martinez Gomez, L.: *Marsilio de Padua, El defensor de la paz* (Madrid, 1989).

Manj znani spis *De translatione imperii* je dostopen v zgoraj omenjeni pariški izdaji avtorjev Jeudy in Quillet (1979) ter v Nedermanovem prevodu (1993).

As far as Marsilius was concerned, democracy was also an ideal political arrangement. Although he modelled himself upon Aristotle, who put monarchy in the first place, he came to the conclusion that political future would be based on this very arrangement, which was most impartial for all communities. If we look at Marsilius's conceptions in the context of the time in which he lived, i.e. within Trecento, such way of thinking does not surprise us much, for the fact is that Defender of Peace was written during the period of the so-called comunes, i.e. at the time of a free development and independence of small northern Italian city states. With the emergence of new social classes, such as merchants and tradesmen, which constituted the greater part of a town population, the political system of that time had to be adapted to the new conditions and needs. Marsilius's thinking is thus a logical consequence of the social-economical development in the towns like mediaeval Florence, Venice and Padua. However, the fact that the Defender of Peace was gradually lost in oblivion was taken care of, with the exception of powerful families that eventually stifled all democratic aspirations, by the mediaeval popes.

Key words: law, legislator, valentior pars, universitas civium, pars principans, politia, comunes, seigneurie

VIRI IN LITERATURA

- Aristotele (1991):** La costituzione degli ateniesi, Classici greci e latini, Milano, Oscar Mondadori.
- Aristotle (1992):** The politics. Penguin classics. London, Penguin books.
- Battaglia, F. (1928):** Marsilio da Padova e la filosofia politica del medioevo. Collezione di studi filosofici. Firenze, Le Monnier.
- Dante (1985):** Monarchia. Milano, Garzanti Editore, 145.
- Dante (1991):** La divina commedia. Grandi classici. Milano, Mondadori editore, 715.
- Dante (1991):** Božanska komedija. Trst, Založništvo tržaškega tiska, 533.
- Dolcini, C. (1995):** Marsilio da Padova. Collana I filosofi. Bari, Laterza.
- Fumagalli Beonio Brocchieri, M. (2000):** Il pensiero politico medievale. Manuali Laterza. Bari, Laterza.
- Garin, E. (1996):** La cultura del Rinascimento. EST. Milano, Il Saggiatore.
- Garin, E. (1993):** Spisi o humanizmu in renesansi. Ljubljana, Studia Humanitatis, 63–72.
- Gewirth, A. (2001):** Defensor Pacis, Records of western civilization. New York, Columbia university press, 31–65.
- Gilson, E. (1952):** Les Metamorphoses de la cite' de Dieu. Paris – Vrin, Louvain publications universitaires, 150.
- Le Goff, J. (2000):** L'Italia nello specchio del Medioevo. Piccola biblioteca Einaudi/Storia e geografia. Torino, Einaudi.
- Machiavelli, N. (1940):** I discorsi sopra la prima deca di Tito Livio. I classici del giglio. Firenze, Adriano Salani editore, 540–542.
- Machiavelli, N. (1990):** Razmišljanja ob prvih desetih knjigah Tita Livija. Politika in morala. Ljubljana, Slovenska matica, 142.
- Marsilio da Padova (2001):** Il difensore della pace. BUR classici. Milano, Biblioteca universale Rizzoli, 139–142.
- Marsilius of Padua (2001):** Defensor pacis. Records of western civilization. New York, Columbia University Press, 19–65.
- Morrall, J. B. (1997):** Political thought in medieval times. Medieval academy reprints for teaching. Toronto, University of Toronto Press.
- Ober, J. (2002):** Political dissent in democratic Athens – Intellectual critics of popular Rule. New Jersey, Princeton University Press, 156–351.
- Phillips Simpson, P. (1998):** A philosophical commentary on the Politics of Aristotle. Chapel Hill – London, The University of North Carolina Press.
- Platone (1987):** Apologia di Socrate. Classici greci e latini. Milano, Oscar Mondadori.
- Rakar, A. (1990):** Machiavelli in fenomenologija oblasti. Politika in morala. Ljubljana, Slovenska matica.
- Tabacco, G. (2000):** Le ideologie politiche del Medioevo. Piccola biblioteca Einaudi/Storia e geografia. Torino, Einaudi.
- Tukidides (1958):** Peloponeška vojna. Ljubljana, DZS, 91–144.
- Ullman, W. (1984):** Il pensiero politico del Medioevo. Bari, Laterza.
- Vasoli, C. (1975):** Il difensore della pace. UTET classici. Torino, UTET, 9–78.